

Hij is een van de grootste criticasters van uithuisplaatsingen, bijzonder hoogleraar Levi van Dam: "Maar vanuit het kinderrechtenperspectief radicaal kiezen voor 0 uithuisplaatsingen? Dat is een utopie. Het is ook een verworven kinderrecht dat we systematisch beschadigde kinderen een andere plek kunnen geven."

BIJZONDER HOOGLERAAR LEVI VAN DAM:

'Waar is onze collectieve verontwaardiging?'

Levi hoeft niet lang na te denken over de vraag welke situaties hem in de jeugdzorg het meest naar de keel grijpen: "De eenzaamheid van het uithuisgeplaatste kind, alleen op zijn of haar kamertje. En waar je op sommige plekken nog geen poster aan de muur mag hangen. Want die maakt prikgaatjes en dat is niet handig voor het volgende kind. 'Maak het niet te prettig voor ze, want dan blijven ze', hoorde ik in een crisisopvang. Hoe afschuwelijk is dat?" Alleen al om die reden heeft Levi een stellige ambitie: 5.000 minder uithuisplaatsingen in vijf jaar tijd. Op de in totaal 42.000 kinderen en jongeren die op dit moment niet thuis wonen.

Naar elkaar omzien

De interviewafsprake stond al drie maanden in de agenda. Tegen deze tijd hoopte Levi zijn nieuwe boek af te hebben. Een boek over dat

andere thema dat hem fascineert: de mentale gezondheid van jongeren. Tijdens zijn oratie voor de leerstoel 'Veerkrachtig Opgroeien' aan de Universiteit van Amsterdam kwam hij vorig jaar met een opvallend onderzoeksresultaat. Langlopend epidemiologisch onderzoek laat zien dat het aantal jongeren met mentale gezondheidsproblemen al dertig jaar stabiel is.

Wat wel is veranderd? Jongeren zijn beter geworden in het verwoorden van psychische klachten. En het aantal jongeren dat gebruik maakt van jeugdhulp en -zorg steeg aanzienlijk, van 1 op de 27 naar 1 op de 7 nu. Levi: "In dit boek wil ik laten zien waar het jeugdzorgstelsel ooit is begonnen, maar ook wat we voor jongeren kunnen doen. Dat zit meer in het collectieve, in het naar elkaar omzien. Daarom ben ik zelf met de

Mentale Wasstraat bezig; bijeenkomsten voor grote groepen, onder meer gericht op normaliseren."

Uit eigen ervaring

Levi is vaak openhartig over zijn persoonlijke ervaring met het mentorschap van zijn oom en de uithuisplaatsing van zijn nichtje. Ook tijdens dit interview illustreert hij zijn betoog met eigen ervaringen. Levi, tevens orthopedagoog: "Die ervaringen hebben me fel gemaakt. Daardoor ben ik niet altijd de makkelijkste bij

5.000 minder
uithuisplaatsingen
in vijf jaar tijd

dit onderwerp. Ik denk anders, emotioneel gaat het dieper. Het heeft mijn werk verrijkt omdat ik de gelaagdheid beter snap. Als je zelf zoiets meemaakt, kijk je meer vanuit het perspectief van de familie en omstanders naar uithuisplaatsing.”

Maar de schaduwkant van uithuisplaatsing zag de inmiddels 42-jarige Levi al veel eerder. “Op mijn 19e was ik slaapwacht in de jongerenpsychiatrie. Als jongen uit Purmerend was ik niet gewend aan het drugsgebruik en de gevaarlijkheid van Amsterdamse jongeren. Een keiharde wereld en een G-kracht in hun ontwikkeling. Ik dacht dat ik deze jongeren ging helpen maar dat werd een desillusie.” Niet zo verwonderlijk dat cijfers ook laten zien dat uithuisgeplaatste jongeren (in de pleeg- en residentiële zorg) twee keer zoveel kans hebben op problemen in het latere leven.

Waarom grijpen we volgens hem naar het middel van uithuisplaatsing? “Uit pure onmacht. Die ligt eraan ten grondslag, van ouders, betrokken hulpverleners, de politieagent, de docent. Bij mijn nichtje voelde ik die onmacht zelf ook. Haar vader, mijn oom dus, heeft een licht verstandelijke beperking en ik ben aangesteld als zijn mentor. Na zijn scheiding zei mijn tante dat ze niet meer voor mijn nichtje kon zorgen. Hoewel mijn nichtje na uithuisplaatsing het best fijn had in het gezinshuis, raakte ze toch beschadigd in wie ze is. Want zij was de enige in het gezin die op haar vijftiende thuis weg moest.”

Te vaak uit huis

Dit jaar zond de VPRO de prijswinnende serie *Een valse start, 100 dagen in de jeugd- en gezinszorg* uit. De serie laat het dagelijkse leven in een gezinshuis en gezinsobservatie zien. Je zou verwachten dat

Levi alles heeft *gebinged*. “Nee”, zegt hij eerlijk, “Ik vond het lastig om te blijven kijken. Doen we het nog steeds op deze manier, dat wij tegen zij? Er zaten zeker goede groepsleiders tussen, maar bij sommige vroeg ik me af waarom ze dit vak doen. Ik begrijp het wel want ik heb zelf ook gezinsobservaties gedaan. En bij de moeder van mijn nichtje was het thuis naar mijn idee ook een zootje, maar wie ben ik om mijn normen daarop te projecten?”, vraagt hij zich hardop af.

Hij vervolgt: “De openheid van de jeugdzorgaanbieder in de serie vind ik wel stoer. En dapper. Dat hebben we nodig om het over de jeugdzorg te kunnen hebben.” Het is niet alleen het gesprek dat hij als bijzonder hoogleraar wil aanwakken: “Collectieve verontwaardiging is wat ik wil dat we voelen, net zoals bij de toeslagenaffaire. Verontwaardiging

Levi van Dam:

Sinds 2024 bijzonder hoogleraar Veerkrachtig Opvoeden aan de Universiteit van Amsterdam (gefinancierd door St. Levvel), orthopedagoog, mede-initiator van JIM, Jouw Ingebrachte Mentor en Garage2020.

Foto: Kirsten van Santen

over de mate van uithuisplaatsingen in ons land. Nu blijft het een soort jeugdzorgdiscussie, terwijl het een discussie van ons allemaal moet worden.” Volgens Levi vinden we het veel te normaal dat Nederland bij uithuisplaatsing op plek 4 staat van vijftien Westerse landen. Met meer dan veertigduizend kinderen zijn we ver verwijderd van Italië, waar het minst aantal kinderen niet thuis opgroeit.

Nee, geen enkel land kent nul uithuisplaatsingen

Radicaal

5.000 minder uithuisplaatsingen in vijf jaar, dat wil hij in ieder geval. “Een duidelijk ambitie en een richtingtel helpt.” Kan het ook radicaler, zodat we nog meer opkomen voor de rechten van het kind? Levi glimlacht: “Het wordt me vaker gevraagd en ik wil altijd netjes blijven. Maar nul uithuisplaatsingen, zoals de Beweging van 0 wil, gaat ‘m niet worden. Een nobele utopie die wel een inspirerend vertrekpunt kan zijn. Maar ik noem liever een getal waarvan we denken dat het haalbaar is. Of ik daarmee het systeem in stand houdt? Nee, geen enkel land kent nul uithuisplaatsingen.” Daarnaast noemt hij het ook een kinderrecht om een veilige plek te krijgen als je écht niet meer thuis kunt blijven.

Wanneer vindt hij het geoorloofd om een kind weg te halen bij de ouders? Een stevig antwoord volgt: “Als een kind aantoonbaar stelselmatig verwaarloosd en mishandeld wordt, én als die situatie niet op te heffen is.

Stel dat iemand ontslagen is, in een verslaving verdwijnt en tot bepaald wanhopig gedrag komt. Als die persoon met goede ondersteuning weer naar een normale situatie terug te krijgen is, dan moeten we dat doen. Bij mishandeling is de grens duidelijk, maar bij verwaarlozing kan die grens subjectief zijn. In een gezin zoals dat van mijn nichtje eten ze minder groente en fruit dan dat ik gewend ben, is hun persoonlijke hygiëne anders en leven er allerlei dieren in huis. Maar dit is hoe zij leven, hun habitat. Met je eigen wortels groei je het mooist, zeg ik altijd, daar moet je mee dealen.”

Met je eigen wortels
groeit je het mooist

Afbouwen

Stellig: “Uithuisplaatsingen afbouwen kan echt. Met structureel beleid en *steady* beleidsmakers die koers houden. Dat zie je in andere landen, maar ook in een regio als Utrecht”, licht hij toe. “Daarbij geloof ik niet dat residentiële instellingen hierin het voortouw zullen nemen. Dan krijg je het waterbedeffer; waar de een afbouwt, bouwt de ander weer op. En individuele professionals zijn te klein voor zo’n groot maatschappelijk vraagstuk. Dit moet je minstens op het niveau van een regio aanpakken, anders schiet het niet op. Als individu kan je wel het verschil maken door het sociale netwerk te vergroten en het vinden van zelfgekozen mentoren. Instellingen kunnen daar veel meer op sturen.”

Daarmee komt het gesprek op de JIM-aanpak, Jouw Ingebrachte Mentor. In 2016 ontwikkelde Levi

deze aanpak samen met Suzanne de Ruig. Een JIM is een door de jongere zelfgekozen natuurlijke steunfiguur en vertrouwenspersoon, die ook een adviseur is voor de ouders en professionals. Dit kan bijvoorbeeld een tante, buurman, maar ook een zorgprofessional zijn. “We hebben het helaas vanaf het begin niet goed bijgehouden, maar ergens tussen de tien- en twintigduizend jongeren hebben al een JIM gehad. Voor veel jongeren is een JIM het laatste sprankje hoop dat weer aanwakkert. Een mentor die zegt: ‘Ik geloof in jou.’ Ook hebben we 6.500 hulpverleners getraind om jongeren aan te sporen een JIM te kiezen.”

Verdragen

JIM bestaat zo’n tien jaar, is een gevalideerde methode en veel gezinnen en professionals zijn enthousiast. Maar het aantal uithuisplaatsingen loopt niet terug. Werkt het dan niet voldoende? Of zouden er zonder deze methode misschien nog meer uithuisplaatsingen zijn geweest? “Ik geloof in JIM en zie aan de resultaten dat het werkt, maar soms ben ik gedesillusioneerd. Daarin moeten wij ook naar onszelf kijken. We zagen bijvoorbeeld dat na onze training van professionals, de helft ermee aan de slag ging. Maar een vriend zei laatst tegen me: ‘Jullie hebben jongeren in een penibele situatie in ieder geval geholpen met iemand die er voor hen is.’” Bescheiden: “Of mijn lat te hoog ligt? Rupsjenooitgenoeg is me wel eens verweten, maar ik heb de lat van uithuisplaatsingen niet eens omlaag gekregen.”

Wat kun je doen als je níet uit huis plaatst? Levi noemt het verdragen van onze onmacht een belangrijke stap. “Haal je een kind weg, dan verplaats je de problematiek, vaak naar een plek die ook niet veilig is.” Om bij

zijn eigen familie te blijven: die zou volgens hem geholpen zijn geweest met intensievere thuisbegeleiding en vooral praktische ondersteuning. “Ga gewoon helpen door de was op te ruimen en zorg dat er gekookt wordt, liefst een beetje Schijf van Vijf-achtig. In Nederland zetten we geen huishoudelijke hulp in, maar wel een hbo-plus-medewerker die allerlei doelen komt stellen. Zet liever in op vaardigheden en basiszekerheid. Zo zou een gegarandeerd basisinkomen voor mijn tante, in plaats van een baan op een taxibus, veel hebben gescheeld.”

Ga gewoon helpen
door de was op te
ruimen

Nuchter gaat hij verder: “Accepteer dat je bij sommige gezinnen tot 18 jaar of zelfs levenslang hulp moet bieden. Richt dat goed in. En activeer en positioneer het netwerk om een gezin heen.” Als het niet anders kan dan uit huis plaatsen, welke vorm vindt Levi dan acceptabel? In de Mulock Houwer-lezing somde hij het op: netwerkpleegzorg, pleegzorg en pas in de laatste plaats residentiële zorg (waar hij ook een gezinshuis toe rekent). Ook wil hij dat een kind niet vaker dan twee keer mag worden doorplaatst.

Niet voor de Bühne

Levi kent momenten in zijn strijd waarop hij het bijltje erbij neer wil gooien. Maar daarvoor is hij toch te veel een vakidoot. Die zich bewust is van het feit dat de teller voor ‘5.000 minder in vijf jaar’ al zes maanden loopt: “Ik doe dit niet voor

Foto: Kirsten van Santen

“Haal je een kind weg, dan verplaats je de problematiek.”

de Bühne. Als ik een uitnodiging voor een inspiratielezing bij een gemeente krijg, doe ik dat alleen als we ook echt iets aan die uithuisplaatsingen gaan doen. Anders ga ik niet. Ook heb ik bij de VNG, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, een presentatie gegeven over wie wat te doen heeft in de 42 jeugdzorgregio's. Teleurstellend dat maar drie regio's met ons in gesprek wilden. Ik ben blij met de VNG, die onze 5.000 minder uithuisplaatsingen meeneemt in hun afspraken met het Rijk. Ook stel ik een monitor voor, want iemand moet het gewoon ieder jaar gaan bijhouden. Een Kinderombudsman Uithuisplaatsing voor de komende vijf jaar, daar voel ik wel wat voor. De tenenkrommende verhalen van jongeren

en het enorme jeugdzorgbudget legitimeren dat.”

Mentaal sporten

Levi vernieuwt met zijn hoofd en hart, schrijft een voormalige collega op LinkedIn. “Een mooi compliment”, zegt hij glimlachend. Welk verschil wil hij over vijftien jaar hebben gemaakt voor de generatie die nu wordt geboren?

“Ik hoop dat we dan naast fysieke sportverenigingen ook mentale sportverenigingen hebben. Buurthuizen-in-een-nieuw-jasje, coole plekken waar je het kunt hebben over mentale gezondheid. Ook hoop ik dat we onze technologische omgeving beter hebben geregeld. En dat wij als volwassenen onze copingstrategieën beter kunnen uitleggen aan jongeren.”

De lees-, luister- en kijktips van Levi van Dam

- Artikel *What is the Power Threat Meaning Framework?* van British Psychological Society.
- DTx Podcast met Eugene Borukhovich over nieuwste therapeutische technologische ontwikkelingen.
- Documentaire *The Alpinist*.